

Ohel Yonah Menachem

Synagogue &
Community Center

Rabbi David Spector

דוא"ל:

vaad@ohelyonah.com

אוהל יונה מנחם

בית כנסת
ומרכז קהילתי

הרב דוד ספקטור

אתר אינטרנט:

www.ohelyonah.com

שליח ציבור חרש

שאלה:

מי שהיה משך ארבעים שנה חזן ועכשיו הוא חרש לגמרי ובכלל לא שומע (אפילו ע"י מכשיר שמיעה ומחשב), האם הוא יכול להמשיך להיות ש"ץ?

תשובה1. דעת המתירים לכתחילה

מובא כבר בתשובות הגאונים (גאוני בבל, קורנל) סימן קט ש"חרש מומחה ובקי בכל... יכול להיות חזן בבית הכנסת ולהוציא את הרבים ידי חובתן".
וכן בשו"ת תשב"ץ חלק ג סימן קיג (בבי שמעון בן צמח דוראן, הרשב"ץ, רבה הראשי של אלג'יר אחרי הריב"ש) נשאל על "שליח צבור ירד לפני התיבה ליל שני של ר"ה... והזקן אשר שם גער בו... אמר לו שהוא פסול לירד לפני התיבה לפי שהוא ערל און". ועל זה השיב שם התשב"ץ: "הפסול הזה (של חרשות) לא נזכר בשום מקום... ולמה יפסל? ואם מפני כובד השמע רצה לפסלו כיון שהוא מחויב במצות למה לא יוציא את הרבים ידי חובתן ואיני יודע פסול לשליח צבור מפני כובד השמע אלא לענין תקיעת שופר... אבל לשאר מצות אינו נפסל שהרי מחויב הוא בהם שהרי פסקו הלכה (ברכות ט"ו ע"ב) כרבי יהודה שאמר שאם קרא קריאת שמע ולא השמיע לאזנו יצא... וכל זה אפילו הוא מוציא אחרים בקריאתו בשמיעתם לבדם וכל-שכן עכשיו שהכל נוהגים לקרוא קריאת שמע והלל שיכול זה האיש לעבור לפני התיבה להתחיל הברכות והקריאות והם יגמרו אותם".
רבי כלפון משה הכהן (דיין בגירבה, תוניסיה) בשו"ת שואל ונשאל חלק ג - אורח חיים סימן נא מביא את תשובת התשב"ץ ומסכים איתו שחרש יכול להיות ש"ץ, "דאין מקום לפוסלו לתפלה" אבל לדעתו חרש שאינו בקי בקריאת התורה לא יכול להיות בעל קורא, מפני שלא שומע כאשר מתקנים אותו: "אך לקריאת ספר תורה, נלע"ד, דאם הוא בקי ואינו טועה בקריאתו, אין מקום לפוסלו, כמו לתפלה. אך אם הוא טועה ואינו בקי מעכבין עליו, משום דאי אפשר להחזירו על טעותיו, כיון שאינו שומע, ואין השומעים יוצאים ידי חובתם כראוי".

וכן מתיר בנו של הרשב"ץ, ר' שלמה בן ר' שמעון דוראן, (ממלא מקום אביו באלג'יר) בשו"ת הרשב"ש סימן ת"ד וגם הוא נשאל על "שליח צבור שאינו שומע אם יכול לעבור לפני התיבה?" והוא משיב שם: "...כיון שהוא מחויב בדבר מוציא את הרבים ידי חובתן... בק"ש כיון דבדיעבד אם קראה ולא השמיע לאזנו יצא כמו שפסקו רבוותא ז"ל, יראה שיכול להוציא את הרבים, שלכתחלה ידידה כדיעבד דמי... בכל דבר הוא כשר לעבור לפני התיבה ולהוציא את הרבים ידי חובתן".
וכן פוסק החיד"א בברכי יוסף (או"ח נג, ס"ק ח) בעקבות הרשב"ש ואביו הרשב"ץ בשו"ת התשב"ץ: "חרש שאינו שומע יכול להיות ש"ץ".

אמנם בכף החיים (נג, ס"ק סז) אחרי שהביא את דברי המתירים הנ"ל, החמיר למעשה ע"פ הזהר: "לפי מה שכתבתי לעיל ס"ק ס"ה (לענין סומא) בשם הזהר (פ' אמור דף צ':) דאין ראוי להניח ש"ץ בעל מום, אם-כן גם בשאר ימות השנה יש להחמיר, דחרש הוא בעל מום".
אף שהזהר הנ"ל שכותב: "מאן דאיהו פגים (מישהוא פגום), לא אתחזרי לשמשא בקודשא (לא ראוי לשמש בקודש)... מדבר על כהן בעל מום ולא על ש"ץ, מכל מקום מביא בכף החיים (נג, ס"ק סד) שבספר בדק הבית (נג, ס"ק טז) "השוה ש"ץ לכהן ואם-כן לפי דברי הזהר אין למנות ש"ץ בעל מום". ומניין לנו שחרש נחשב בעל מום? מביא כף החיים (נג, סז) כמקור לזה המשנה במסכת בכורות דף מה: ששם מובאים הפסולים לעבודת כהן: "...והחרש והשוטה... פסולים באדם..." מכל מקום יש להעיר ששם מדובר על חרש שאינו שומע וגם אינו מדבר ולכן לא ניתן ללמוד משם לנידון דידן שמדובר בש"ץ שכן מדבר ואפילו "מתחזן", אבל אינו שומע.

וכן מחלק השלחן ערוך אורח חיים סימן נה סעיף ח: "חרש המדבר ואינו שומע, או שומע ואינו מדבר, הן כפקחין ומצטרפים (למנין עשרה). אבל מי שאינו שומע ואינו מדבר, הרי הוא כשוטה וקטן".

2. דעת האוסרים לכתחילה

לעומת המתירים לכתחילה דלעיל, רבים אוסרים לכתחילה לחרש להיות ש"ץ.
כך כותב הפמ"ג בפתיחה הכוללת (לאו"ח) ח"ב אות ג: "לכתחילה יש לומר דאין למנות ש"ץ שמדבר ואין שומע, דלכתחילה בעינן (צריכים), שישמיע לאזניו מה שמוציא בשפתיו".

וכותב בביאור הלכה סימן נה ד"ה חרש המדבר ואינו שומע: "עיין בפמ"ג...דמשמע מדבריו דמי שהוא מדבר ואינו שומע אין ראוי להיות ש"ץ לדעת הט"ז בסי' תרפ"ט ס"א (חרש פסול אפילו דיבעד" להקריא את המגילה לאחרים ואינו יכול להוציא אותם ידי חובה).

הנה משמע מזה דלפי מה שפסקו האחרונים [הב"ח ומ"א והגר"א ושאר אחרונים. וכך פוסק מג"א תרפ"ט, ס"ק ג: "ב"ח פסק דהשומע – קריאת המגילה – מן החרש יצא בדיעבד וכך מפורש בגמרא"]

דלא כט"ז (תרפ"ט, א) אין ראוי להורידו מש"ץ בשביל זה.

אמנם בחידושי רע"א בסימן נ"ג משמע דלכו"ע אין נכון שיהיה ש"ץ כזה דהלא לכתחלה לכו"ע צריך להשמיע לאזנו."

וכן מובא במשנה ברורה סימן נג ס"ק מא: "ש"ץ שיש לו כבידות אזנים שאינו שומע כלל מסיק בחידושי ר' עקיבא איגר דלא יהיה ש"ץ. דאף דאם לא השמיע לאזנו יצא מ"מ כיון דלכתחלה צריך להשמיע לאזנו אינו מוציא אחרים לכתחלה."

ומוסיף שם הערה בשער ציון ס"ק לח: "משמע מינייה אפילו בשאר ימי השנה... ונראה דכשאין ש"ץ אחר גם למוה"ר עקיבא איגר מותר." מכל מקום אין זו המציאות לפנינו שיש עוד שיכולים ורוצים להיות ש"ץ, ועוד ראיתי שמביא רבנו חננאל במסכת מגילה כ. בד"ן פורס על קריאת שמע ונראה שהוא הדין בש"ץ שאומר את כל התפילה: "לכתחילה לא מוקמינן חרש מדבר ואינו שומע למפרס על שמע ולברך ברכת המזון ואי עבד שפיר דמי(אם עשה, זה מותר)." וכן מי שכבר ארבעים שנה חזן ועכשיו נעשה חרש נראה כבדיעבד והעיקר בזה כדעת רוב הפוסקים דלעיל שאין להוריד אותו מלהיות ש"ץ אם הוא מרוצה לרוב הקהל. בפרט שמדובר כאן בחזן ספרדי וכל הפוסקים הספרדיים דלעיל מתירים (שלא כרע"א המובא במ"ב וכן פוסק הרב קניבסקי לאיסור בשונה הלכות נג, טו).

כמובן שיש לעזור לש"ץ חרש בנתינת סימנים (כעין הנפת דגלים בזמנם) כדי שיאמר את התפילה בציבור כהלכה.

וכבר העיר בזה ערוך השלחן או"ח ס' נג, סעי' יד: "חרש קשה לו להיות ש"ץ." מכל מקום ערוך השלחן לא אסר לחרש להיות ש"ץ ועם קצת עזרה של הגבאים זה לא "קשה לו" והחרש יכול להמשיך להיות ש"ץ.

3. צירוף חרש למנין עשרה

כותב השולחן ערוך אורח חיים סימן קכד סעיף ד: "כשש"צ חוזר התפלה, הקהל יש להם לשתוק ולכוין לברכות שמברך החזן ולענות אמן."

מכל מקום זה אפשרי אם יש תשעה שיכולים לשמוע חזרת הש"ץ ולענות אמן על ברכות הש"ץ. האם גם חרש שלא שומע יכול להטצרף למנין המתפללים ולהחשב כ"עשירי קודש"? הלא הוא לא שומע את ברכות הש"ץ ואיך יענה אמן? ואכן לדעת הט"ז (או"ח קכד, ס"ק ב) חרש שלא שומע לא מצרף למנין: "אין מצטרפים למנין מי שאינו שומע אע"ג שהוא פיקח."

אמנם המגן אברהם ובעקבותיו המשנה ברורה (סימן נה ס"ק לח) חולקים עליו וכן מצרפים את החרש למנין, כיון שבעזרת אחרים ידע מתי יש לענות אמן והוא יענה אמן: "דעת הט"ז לקמן בסימן קכ"ד ס"ב שאין מצרפין למנין מי שאינו שומע אע"ג שהוא מדבר (מפני) שלא ידע לענות אמן על הברכות שמברך הש"ץ אכן הרבה (מגן אברהם בשם מהרי"ל ואליה רבה ודרך החיים) מסכימין עם פסק השו"ע וסוברין שאין זה מעכב לענין צירוף ואם הוא מכוין הברכות וכשרואה שעונין עונה עמהם דומיא דהנפת הסודרין בבהכ"נ של אלכסנדריא שמבין בשעה שמסיים הש"ץ סוף הברכה ועונה אמן מצטרף לכו"ע." מכל מקום כל זה ביחס למתפלל שצריך לענות אמן ואין זה דומה לנידון דידן שאין הש"ץ צריך לענות אמן ולכן חרש יכול להיות ש"ץ.

לסיכום הלכה למעשה

א. ש"ץ חרש, שאינו שומע ומכהן כבר כארבעים שנה כחזן, אם רוב הקהל מרוצה, אין להורידו ויכול להמשיך להיות ש"ץ.

ב. על פרנסי הקהל לעזור לו להיות ש"ץ כהלכה ע"י נתינת סימנים שונים, כגון בהקראה של ברכת כהנים שיש לש"ץ להמתין בהקראת המלה הבא עד שהכהנים מסיימים את המילה הקודמת.